

A VÁLTOZÓ VÁLASZTÁSI SZABÁLYOK ÉS A VÁLTOZÓ POLITIKAI KONTEXTUS HATÁSA A KAMPÁNYPERSZONALIZÁCIÓRA

Egy természetes kísérlet tanulságai*

Papp Zsófia

(MTA TK Politikatudományi Intézet)

Zorigt Burtejin

(MTA TK Politikatudományi Intézet)

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a magyar választási rendszer közelmúltbeli változásai hogyan befolyásolták a képviselőjelöltek kampánystratégiáit a perszonalizáció nézőpontjából. A nemzetközi szakirodalom tanulságai alapján azt várjuk, hogy a többségi ág hangsúlyosabbá válása a perszonalizációnak kedvez. A Comparative Candidates Survey két magyarországi hullámának adatait felhasználva kimutatjuk, hogy a kampányperszonalizáció átlagos szintje – a várakozásokkal ellentétben – 2010-ről 2014-re csökkent. Kilenc kampányszakértővel végzett interjúnk alapján arra következtetünk, hogy a politikai kényszer a kampányok perszonalizációját rövidtávon erősebben befolyásolja, mint az intézményi keretek.

Kulcsszavak: kampányok ■ perszonalizáció ■ választási rendszer ■ képviselőjelöltek ■ országgyűlési választások

* A tanulmány nem születhetett volna meg az OTKA K106220. számú projektének támogatása nélkül. Szeretnénk köszönetet mondani Molnár Gábor Tamásnak a kutatásban nyújtott nélkülözhetetlen segítségéért, Nábelek Fruzsínának és Tóth Adriennek az adatok előkészítéséért. Továbbá köszönjük az alábbi kollégáknak, akik a tanulmány különböző fázisaiban megjegyzésekkel segítségünkre voltak: Medve-Bálint Gergő, Gyulai Attila, Bene Márton, Sebők Miklós, Dobos Gábor, Bíró-Nagy András, Boda Zsolt, a 2015. március 13-án az MTA Társadalomtudományi Központban megrendezett SCIEX workshop résztvevői (Georg Lutz, Faragó Péter, Várnagy Réka, Ilonszki Gabriella, Róbert Péter), valamint az MTA TK Politikatudományi Intézet Politikai Viselkedés Osztály tagjai (Kiss Balázs, Szabó Gabriella, Szabó Andrea, Kovács Tamás, Csizmadia Ervin, Mikecz Dániel). Köszönjük továbbá két névtelen bírálónk véleményét is. Terjedelmi okok miatt nem tudtunk minden kérésünknek eleget tenni, ami azonban nem jelenti azt, hogy azokat nem gondoltuk helytállónak. Mint mindig, a tanulmány minden hiányossága minket terhel.

A premodern, modern és posztmodern kampányok közötti megkülönböztetésből (Norris, 2000a) kiindulva Zittel és Gschwend (2008) amellet érvelnek híres tanulmányukban, hogy a választókerület-központú és perszonalizált kampányok tulajdonképpen több hasonlóságot mutatnak a kampányok premodern ideáltípusával, mint a modern kampányokéval. Megközelítésük szerint a választókerületi kampányok úgy fókuszálnak a helyi ügyekre, hogy bizonyos mértékig függetlenné válnak az országos kampányközpont irányításától. Ahelyett, hogy a párt a saját helyi népszerűségére építené a kampányt, a jelölt ismertsége és helyi beágyazottsága válik hangsúlyossá. Személyes népszerűségükre építve a jelöltek tehát gyakran térnek el a központi kampánystratégiától azért, hogy ezzel növeljék a személynek szóló szavazat (*personal vote*) összes szavazaton belüli részesedését. A személynek szóló szavazat nagyságával foglalkozó kutatók (Cain–Ferejohn–Fiorina, 1987; Canache–Mondak–Cabrera, 2000; Gaines, 1998; Herrera–Yawn, 1999; Mondak, 1995; Norton–Wood, 1990; Swindle, 2002) abból a feltételezésből indulnak ki, hogy a jelöltekre leadott szavazatok egy része a párthovatartozáson, a rögzített szavazói jellemzőkön és a gazdasági folyamaton túl a jelölt kvalitásaiból és tevékenységéből eredő tényezőkkel is magyarázható. Minél nagyobb a szavazaton belül a személynek szóló rész, annál erősebbnek tekinthető a jelölt a párttal szemben, annál nagyobb lesz az úgynevezett „kiszavazási potenciálja”. Másképpen megfogalmazva, azok a jelöltek, akik a választások alkalmával helyi népszerűségüknek köszönhetően erőforrásként jelennek meg a pártok számára, komoly kockázatot jelenthetnek a pártegység szemszögéből. Következésképp minél több a személyes vonzerővel rendelkező képviselő egy pártban, annál nehezebb a pártvezető dolga a párt egységének megteremtésében. A személyes vonzerő szavazatokra váltásához azonban elengedhetetlen a jelölt láthatóságának növelése. Ennek egyik kézenfekvő módja a perszonalizált (vagy jelöltközpontú) kampányok szervezése. A perszonalizáció szavazatokban mérhető hasznossága azonban nagyban függ a választási szabályoktól.

Cikkünkben a választási szabályok kampányperszonalizációra gyakorolt hatásával foglalkozunk. A választási rendszer és a perszonalizáció összefüggéseivel foglalkozó szerzők nagy része arra a következtetésre jut, hogy a választási formula az egyik legfontosabb szempont, amit a téma vizsgálatánál figyelembe kell vennünk (Cain et al., 1987; Lancaster, 1986; Lancaster–Patterson, 1990; Norris, 2000b; Scholl, 1986). A választási formula az egyéni és többmandátumos választókerületek közötti különbségtétellel befolyásolja a képviselőjelöltek perszonalizációjára való hajlandóságát. Az egyéni választókerületek egyrészt megteremtik a tisztább elszámoltatás feltételeit, másrészt pedig lehetőséget adnak a választóknak arra, hogy a pártok mellett akár személyek között is választhassanak. Vegyes választási rendszerekben a képviselők jelentős részét választják a többségi ágon, egyéni választókerületekben. Következés-

képp, a jelöltek meglehetősen nagy hányada érdekelt a személynek szóló szavazatok gyűjtésében. Általában véve elmondható, hogy minél nagyobb a többségi ág szerepe, annál erősebb a perszonalizációra való ösztönzés.

A komparatív megközelítések egyik hátránya, hogy nehéz elválasztani a mikroszintű ok-okozati összefüggéseket az országspecifikus hatásoktól (Jun and Hix, 2010). Ezért adott esetben hasznosabb lehet, ha a kulturális és történeti tényezők változatlanóságát kihasználva a kutatások csak egy országra fókuszálnak. A magyar választási rendszerben bekövetkezett közelmúltbeli változások olyan kísérleti körülményeket teremtettek, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy megvizsgáljuk a rendszerszintű változások kampányperszonalizációra gyakorolt hatását. A *Comparative Candidates Survey* adatait és a szakértői interjúk tanulságait alapul véve azt vizsgáljuk, hogy *egy olyan vegyes választási rendszerben, ahol megnő a többségi ág parlamentbe való bekerülésben játszott szerepe, nagyobb hangsúlyt kap-e a jelöltközpontúság.*

Írásunkban megkíséreljük megteremteni a kapcsolatot az intézmények (választási rendszer), mint makroszint, és az egyéni viselkedés (jelöltek kampánystratégiája), mint mikroszint között. Mindezt úgy, hogy közben a mezoszintet, vagyis a pártok szintjét is megvizsgáljuk, és ezen keresztül próbáljuk megérteni az intézményi változások hatását az egyéni viselkedésre. Először is, röviden összefoglaljuk a választási szabályok és a perszonalizáció közötti kapcsolattal foglalkozó főbb elméleteket és kutatási eredményeket. Ezt követően a választási rendszer változásaiból levezetjük hipotézisünket. A harmadik részben röviden kitérünk az adatok és az elemzésnél alkalmazott változók ismertetésére, és ezek várt hatásaira. Az ezt követő empirikus fejezet két részre oszlik: az elsőben többváltozós véletlenhatás-modellel próbáljuk megragadni a kampányperszonalizációban 2010 és 2014 között megfigyelhető változásokat. A kvantitatív eredményeinket kiegészítendő ismertetjük a legfontosabb pártok kampánystratégiáival és szakértőivel folytatott interjúsorozatunk tanulságait. Az utolsó részben pedig levonjuk a következtetéseket.

VÁLASZTÁSI SZABÁLYOK, JELÖLTÁLLÍTÁS ÉS PERSZONALIZÁCIÓ

Az elmúlt években sokat gyarapodott a választási szabályok és a kampányperszonalizáció összefüggését taglaló szakirodalom (André–Freire–Papp, 2014; Cross–Young, 2014; Eder–Jenny–Müller, 2014; Gschwend–Zittel, 2014; Kriesi, 2012; Selb–Lutz, 2014; Zittel, 2014; Zittel–Gschwend, 2008). A vizsgált választási rendszerek sokfélesége ellenére a szerzők egyetértenek abban, hogy a jelöltközpontú választási rendszerek ösztönzőleg hatnak a kampányok perszonalizációjára, míg a pártközpontú választási rendszerekben a pártközpontú kampányok válnak tipikussá. Carey és Shugart (1995) gyakran idézett

cikkükben osztályozzák a különböző választási rendszereket aszerint, hogy azok mennyire ösztönzik a jelölteket a jelöltközpontú stratégiák követésére. A választási rendszerek értékelésénél három fő tényezőt vesznek figyelembe: a választási formulát, a szavazólap szerkezetét és a körzeti magnitúdót. A három szempont közül mi az elsőt foglalkozunk,¹ amely tulajdonképpen nem más, mint a többségi és arányos választási rendszerek egymástól való elkülönítése.

A többségi és arányos rendszerek közötti különbségtétel alapja az egyéni és a többmandátumos választókerületek alkalmazása. Míg az egyéni választókerületek (EVK-k) azáltal, hogy tisztább felelősségi viszonyokat teremtenek, könnyebb elszámoltatást tesznek lehetővé (Lancaster, 1986; Norris, 2000b; Scholl, 1986), a többmandátumos választókerületekben megnövekszik a potyautas stratégia sikerességének a valószínűsége (Heitshusen–Young–Wood, 2005). A többmandátumos választókerületekben a képviselők más képviselők sikereinek fényében sűtkérezhetnek anélkül, hogy a választók egyértelműen be tudnák azonosítani a valóban sikeres képviselőt. Mivel ebben az esetben a választók nem tudják elszámoltatni a képviselőket (tehát nem tudják, hogy kit büntessenek vagy jutalmazzanak a következő választáson), azok inkább a pártvezetés kegyeit keresik (Norris, 2004). Az újraválasztásért folytatott küzdelem ezáltal az előkelőbb listás helyekért folytatott harccá alakul (Curtice–Shively, 2009).

A választási szabályokon túl a jelöltállítás szabályai és gyakorlata is befolyásolhatja a perszonalizációt. Többen érvelnek amellett, hogy tulajdonképpen a jelöltállítási stratégiák döntik el azt, hogy egy választási rendszer jutalmazza-e vagy bünteti a jelöltközpontúságot (Atmor–Hazan–Rahat, 2011; Carey–Shugart, 1995; Mitchell, 2000; Norris, 2004). Az általános szabály az, hogy minél decentralizáltabb a jelöltállítás, tehát minél kisebb a pártközpont beleszólása a jelöltek kiválasztásába, annál erősebb a perszonalizációra való ösztönzés (Atmor et al., 2011). Ezzel szemben, a centralizált² és exkluzív³ jelöltállítás felülírhatja a választási rendszerek perszonalizációra gyakorolt hatását. Még az olyan tiszta felelősségi viszonyokat teremtő egyéni választókerületi rendszerekben is, ahol nagy a biztos kerületek aránya, és a pártközpontok kizárólagos kontrollt gyakorolnak a jelöltállítási folyamat felett, a küzdelem a megválasztás helyett a jelölésért (tehát a párt kegyeiért) folyik. Ezek alapján elvárható, hogy a kiválasztott jelöltek lojálisabbak lesznek a párthoz (hiszen a pártvezetés dönt a sorsukról), ami a pártközpontú stratégiák követésében is megnyilvánulhat.

Magyarországon, különösen azoknál a pártoknál, amelyeknek reális esélyük volt egyéni mandátumok elnyerésére, mind 2010-ben, mind 2014-ben a jelöltállítás centralizáltsága volt megfigyelhető⁴. A kulcskérdés itt az, hogy lehet-e bármi jelentősége a személynek szóló szavazatnak az ilyen centralizált pártok esetében. Furcsamód a válasz az, hogy lehet. A párt jelöltállítási stratégiája még abban az esetben is megteremtheti a perszonalizációra való ösztönzést, ha a szavazók nem választhatnak ugyanazon párt több jelöltje közül,

vagyis amikor nincs párton belüli verseny⁵ (Carey–Shugart, 1995). Cain és szerzőtársai (1987) szerint léteznek olyan központi jelöltállítási stratégiák, amelyek a helyi szinten ismert emberek jelölését támogatják azért, hogy növeljék a rájuk leadott helyi szavazatok arányát. Curtice és Shively (2009), valamint Gallagher és Holliday (2003) egyetértenek abban, hogy amennyiben a választók azokat a jelölteket részesítik előnyben, akik aktív választókerületi munkát végeznek, vagy helyi ismertséggel bírnak, a pártok is hajlandóbbak elsőbbséget adni az ilyen jelölteknek még akkor is, ha ezzel a parlamenti pártegységet veszélyeztetik (Navarro, 2009). Ebből a feltételezésből kiindulva a reménybeli jelölteknek jó okuk van azt hinni, hogy a perszonalizációra épülő stratégiák mind a jelölés, mind a megválasztás szempontjából fontosak lehetnek (Gallagher–Holliday, 2003). Következésképp, annak ellenére, hogy a centralizált jelöltállítás önmagában a pártközpontú kampányoknak kedvez, a nagyobb láthatósággal rendelkező jelöltek esetében ez nem feltétlenül irányadó.

HIPOTÉZIS

Ahogy azt az előző részben láthattuk, az irodalomban egyetértés van a tekintetben, hogy míg a többségi rendszerek a jelöltközpontú kampányoknak kedveznek, a zárt listás⁶ arányos választási rendszerek a kampányok pártközpontúságát erősítik. A fő kérdés az, hogy az olyan választási rendszerekben, amelyek vegyítik a többségi és arányos komponenseket, a jelölt- vagy a pártközpontúság fog-e dominálni. Érvelhetünk amellett, hogy amennyiben az egyéni választókerületekben folytatott verseny fontos szerepet játszik abban, hogy egy párt megnyeri-e a választásokat vagy sem, a pártoknak olyan stratégiákat érdemes követniük, amelyek a választási rendszer első ágán növelik a szavazatok arányát. Feltételezve, hogy a pártok népszerűsége választókerületi szinten adottnak tekinthető, az egyéni választókerületi jelöltek szavazatarányát a személynek szóló szavazatokkal lehet növelni. Mindezt a láthatóság növelésével, perszonalizált kampányok segítségével lehet elérni. A fenti logikából az alábbi hipotézis következik: *minél fontosabb a választási rendszer egyéni kerületi (többségi) ága a megválasztás szempontjából, annál inkább követnek a jelöltek olyan stratégiákat, amelyek jól illeszkednek a többségi ág logikájához. Magyarán annál perszonalizáltabb kampányokat folytatnak.*

A választási szabályok 2011-es változása olyan természetes kísérleti körülményeket teremtett, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy megvizsgáljuk a többségi irányba való tolodás hatásait egy vegyes választási rendszerben úgy, hogy *a politikai és kulturális tényezők változatlanul maradnak.* A következő részben amellett érvelünk, hogy a közelmúltbeli változások a magyar választási szabályokban valóban a többségi ág dominanciáját növelik.

VÁLTOZÁSOK A MAGYAR VÁLASZTÁSI RENDSZERBEN

A rendszerváltás utáni Magyarország választási rendszerét Shugart és Wattenberg (2001) vegyes többségi rendszerként írja le. A választási rendszer részletes ismertetésétől – révén, hogy a folyóirat közönsége magyar politikatudósokból áll – eltekintünk. Az 1. táblázat a teljesség igénye nélkül foglalja össze azokat a tanulmányunk szempontjából legfontosabbnak ítélt változtatásokat, amelyeket a Magyar Országgyűlés 2011 decemberében fogadott el.

1. táblázat. A választási rendszer legfőbb változásai.

2010-es választás	2014-es választás
176 EVK mandátum a 386 képviselői helyből	106 EVK mandátum a 199 képviselői helyből
Három ág (EVK, területi, országos)	Két ág (EVK, országos)
Vesztes kompenzáció	Győztes kompenzáció
Két forduló	Egy forduló
A választók az EVK és a területi ágon szavaznak	A választók az EVK és az országos ágon szavaznak

Általában véve elmondható, hogy a választási rendszerben bekövetkező változások megváltoztatják a politikai verseny logikáját. Befolyásolják többek között a pártrendszer tagoltságát, a koalíciós stratégiákat, a parlamenti képviselet arányosságát, a képviselői munkában megfigyelhető választókerület-központúságot és a kampánystratégiákat. Az alábbiakban emellett érvelünk, hogy a 2011-es változások arra ösztönzik a jelölteket, hogy perszonalizáltabb kampányokat folytassanak.

Először is, míg 2010-ben a képviselők 45,6%-át választották egyéni kerületekben, addig ez az arány 2014-ben 53,2%-ra nőtt. Az EVK-ban zajló verseny tehát mind a jelöltek, mint a pártok számára fontosabbá válik, hiszen az itt aratott győzelem eldöntheti a választást. Emellett az EVK-képviselők nagyobb aránya megnöveli az EVK-k szerepének az egyes jelöltek megválasztásban játszott relatív fontosságát. Ahogy arra korábbi kutatások is rámutattak (Papp, 2015), az egyéni választókerületi szint fontos szerepet játszik a perszonalizáció hasznának értékelésében. Az egyéni választókerületi szint hangsúlyosabb tétele tehát várhatóan a perszonalizáció növekedésében is megjelenik.

Másodszor, a listás ágak számának csökkenése is újraértékeli az EVK-k szerepét a megválasztásban. Míg 2010-ben a jelölteket három ágon is megválaszthatták, addig 2014-ben csak egyéni választókerületből vagy az országos listáról kerülhettek be. 2010-ben az egyéni választókerületi jelöltek előkelő helyeket kaptak a területi pártlistákon, miközben az országos pártvezetők az országos lista elejét dominálták. Magyarán, a vereséget szenvedő egyéni jelölteket nagyobb valószínűséggel választották meg a területi listákon, mint az országo-

son.⁷ Az új választási szabályok aligha változtatnak az országos listák összeállításának logikáján: a pártvezetők továbbra is a lista elején kapnak helyet. Emellett nem valószínű, hogy a pártvezetők száma a két választás között csökkent. Mindez azt jelenti, hogy az országos listák szerkezete megközelítőleg változatlan. Másként megfogalmazva, 2010-ben a területi listák „felszívták” a vesztes egyéni jelölteket, így azok nem „terhelték” az országos listákat. 2014-ben annak ellenére, hogy az országos listákról többen kerülhetnek a parlamentbe, ez a létszámnövekedés csak a vesztes egyéni képviselők kis részét képes az országgyűlésbe juttatni. Mivel a jelöltek alatt kifeszített „biztonsági háló” már nem annyira biztonságos, az új választási szabályok bevezetésével felértékelődött az egyéni választókerületi szinten nyújtott teljesítmény szerepe. Mindez arra ösztönözheti a jelölteket, hogy a szavazatok számának növelése érdekében kiegészítsék a pártkampányt a perszonalizáció bizonyos elemeivel.

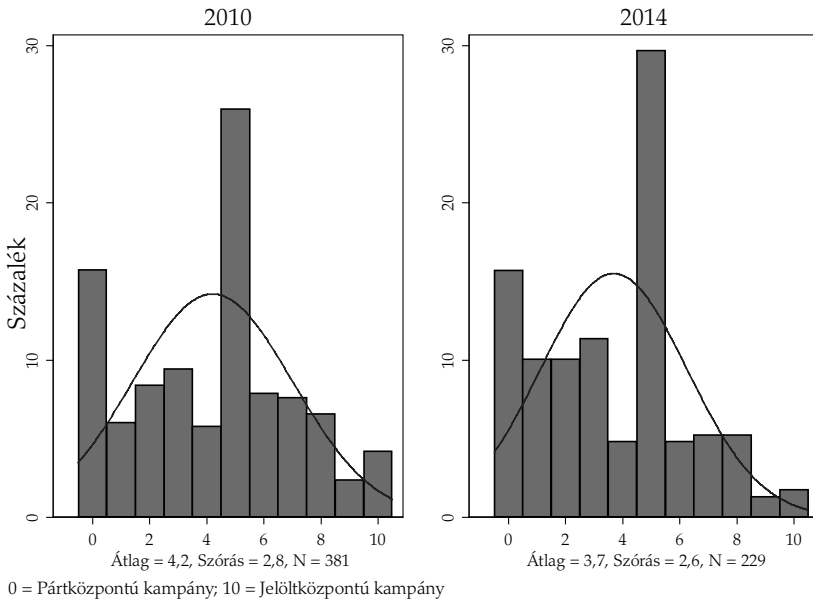
Harmadszor, 2010-ben a vesztes kompenzáció arra ösztönözhetette a kevésbé esélyes jelölteket, hogy esélytelenségük ellenére maximalizálják a rájuk érkező szavazatok számát, hiszen ezek a szavazatok az országos listán hasznosulhatnak. A választási rendszer módosításai ezen annyit változtatnak, hogy 2014-től nem csak az esélytelenek, de az esélyes jelöltek esetében is megjelennek ezek a hatások. A győztes kompenzáció bevezetése miatt tehát mind a várható⁸ győztesek, mind a vesztesek érdekelték lesznek a személynek szóló szavazataik növelésében.

ADATOK ÉS VÁLTOZÓK

Tanulmányunk empirikus részében a *Comparative Candidates Survey* két magyarországi hullámának adatait elemezzük. A 2010-es adatok a Magyar Választáskutatási Program keretein belül kerültek felvételre, míg 2014-ben a *Jelöltek és képviselők: személyes és pártképviselet* c. OTKA-projekt égisze alatt zajlott az adatfelvétel. Mindkét alkalommal, közvetlenül a választások után kezdtük meg az egy hónapig tartó adatgyűjtést. 2010-ben 381, 2014-ben 229 érvényes kérdőívet⁹ kaptunk vissza. Az adatok egy kiegyensúlyozatlan panelt adnak ki 73 olyan válaszadóval, akik mindkét hullámban kitöltötték a kérdőívet. A parlamenti képviselőket véletlenszerűen választottuk a mintába, és személyesen kérdeztük meg őket. Azoknál a jelölteknél, akik végül nem kerültek a parlamentbe, a kérdőív online verzióját alkalmaztuk. Ebben az esetben a teljes populációnak elküldtük a felkérő leveleket. A mintába 205 (53,8%) képviselő került 2010-ben, és 88 (38,4%) képviselő 2014-ben.¹⁰ Az éveket jelölő almintákban tehát a sikeres jelöltek felülreprezentáltak.¹¹ Annak ellenére, hogy felmerülhetnek kétségek a teljes minta véletlenségét illetően, az elemzés során a standard szignifikancia-tesztekre építjük következtetéseinket abból kiindulva, hogy a minta jelentős része (képviselek) esetében szigorúan ragaszkodtunk a kiválasztás véletlenségéhez.

Elemzésünk függő változóját, a kampányperszonalizációt Zittel és Gschwend (2008) ötletét felhasználva az alábbi módon mértük. A válaszadókat arra kértük, hogy helyezték el kampányaikat egy olyan 11 fokú skálán, amelynek két végpontja a tökéletes pártközpontságot, valamint a teljes perszonalizációt jelöli.¹² Az 1. ábra a függő változó évenkénti eloszlását mutatja.

1. ábra. A kampányperszonalizáció változó eloszlása 2010-ben és 2014-ben.

Kontrollváltozók és várható hatásai

A célunk az, hogy kimutassuk a két választás között bekövetkező változások nettó hatását az egyéni viselkedésre. Úgy gondoljuk, hogy a természetes kísérlet feltételei jelen esetben fennállnak, tehát a két választás nagyjából ugyanabban a politikai kontextusban került megrendezésre.¹³ A választás évét jelölő változó (*Választás*) azoknak a tényezőknek a hatását tömöríti, amelyek mégis megváltoztak a két választás között. Amennyiben a *Választás* változó nem szignifikáns, az azt jelenti, hogy nem voltak olyan hatások, amelyeket a két választás közötti változások okoztak. Ha a *Választás* változó szignifikáns, az azt jelenti, hogy a két választás olyan lényegi dologban különbözik egymástól, amely befolyásolja a kampányperszonalizáció szintjét. Témánk szempontjából a két választás közötti legfontosabb változás a választási szabályokban következett be. Kvantitatív elemzésünkben tehát azt feltételezzük, hogy a *Választás* változó méri a rendszerszintű változások hatását a kampányperszonalizáció mértékére. A *Választás* nettó hatásának kimutatásához azonban más tényező-

ket is figyelembe kell vennünk. A kontroll változókra vonatkozó technikai információkat az 2. mellékletben tüntetjük fel. Ebben a részben a változók kampányperszonalizációra gyakorolt feltételezett hatását ismertetjük.¹⁴

(1) A fent ismertetett szakirodalomból kiindulva, a választókerület és a képviselő közötti közvetlen kapcsolat miatt azt várjuk, hogy az egyéni választókerületi jelöltek (*EVK-jelölt*) perszonalizáltabb kampányt folytatnak, mint azok a társaik, akik csak a zárt pártlistákon indulnak. Ez utóbbi esetben ugyanis a választó és a jelölt közötti kapocs lazább lesz azáltal, hogy egy területi egység több képviselőt is választ.

(2) A helyi politikai pozíciók (*Helyi politikai pozíció*) hatásával foglalkozó szerzők rendre a pártvezetés legfőbb dilemmájából indulnak ki (Navarro, 2009). Egyrészt, mivel a választók olyan jelöltekkel szimpatizálnak, akik tisztában vannak a helyi problémákkal (Putnam, 1976; Shugart–Valdini–Suominen, 2005; Tavits, 2010), a helyi politikusok népszerűsége hasznos eszköznek bizonyul a szavazatokért folytatott küzdelemben. Másrészt azonban, ahhoz, hogy a jelöltek ki tudják használni a helyi népszerűségüket, saját személyükre nagyobb súlyt helyezve kell kampányolniuk, és gyakran a pártfegyelmet is a helyi kötődésű képviselők bontják meg (Dewogheraele–Berton–Navarro, 2008; Tavits, 2010).

(3) Az inkumbencia¹⁵ (*EVK-inkumbens*) feltételezhetően pozitív hatást gyakorol a perszonalizációra. Az EVK-képviselők gyakran láthatóbbak (Zittel–Gschwend, 2008) a választókerületben, mint kihívóik, jobb hozzáférésük van a helyi médiához, valamint olyan erőforrásokhoz és információkhoz is hozzáférnek, amelyek felhasználásával könnyebb jelöltközpontú kampányt folytatni.

(4) Wahlke és kollégái (1962) szerint a párt kulcsszerepet játszik a szerepfelfogások kialakításában. Zittel (2012) amellett érvel, hogy a magas párttisztiségeket betöltő képviselők a pártképviselőre koncentrálnak az egyéb célok (választókerületi képviselet, szakpolitikai ügyek) követésével szemben. Miután egy választási kampány kontextusában a pártvezetők testesítik meg a pártegyeséget, a miniszterelnök-jelölteket kivéve¹⁶ az országos pártvezetők (*Országos pártvezető*) a pártkampányra fognak koncentrálni.

(5) A perszonalizáció szintjét a jelölt és a párt közötti, a jelölt által érzékelt ideológiai távolság (*Ideológiai távolság*) is befolyásolhatja (Zittel–Gschwend, 2008). A perszonalizált kampány ebből a szempontból felfogható egy olyan kísérletként, amelynek folyamán a jelölt tudatosan növeli a távolságot a saját maga és pártja között. Magyarán, minél nagyobb az érzékelt távolság a jelölt és a pártja között, annál perszonalizáltabb kampányra számíthatunk.

(6) A centralizált jelöltkiválasztás (*Centralizált jelöltszelekció*) várhatóan negatívan hat a perszonalizációra. A centralizáció a párt pozícióját erősíti az egyénnel szemben, kisebb teret hagyva a jelölteknek, hogy saját kezdeményezésből jelöltközpontú kampányokat folytassanak. Az elemzésünkben arra kontrollálunk, hogy mennyire érzékelték a jelöltek centralizáltnak a jelöltállítás folyamatát. Meglátásunk szerint nem a centralizáció tényleges szintje a lé-

nyeges abban, hogy az egyes jelöltek mennyire pártcentrikusak, hanem a centralizáltságnak a jelöltek általi percepciója.

(7) Végül, de nem utolsó sorban, a többes jelölés (*Többes jelölés*) szerepét is fontosnak tartjuk. A pártlistán szereplő egyéni választókerületi jelöltek sorsa nem csak a választókerületi eredményeiken múlik. Esetükben kevésbé valószínű, hogy extra erőfeszítéseket tesznek a kampány során, és inkább a párt által kidolgozott stratégiát fogják alkalmazni, és a párt üzeneteit közvetíteni. Ezzel szemben azok, akik csak egyéni választókerületben indulnak, perszonalizáltabb kampánycélokat fognak követni a szavazatszám növelésének érdekében, hiszen nekik nincs második lehetőségük a megválasztásra.

EREDMÉNYEK

Survey adatok

Miután a két adatfelvétel adatai egy kiegyensúlyozatlan panelt tesznek ki, az idő változó hatásának kimutatására a *véletlenhatás* (RE) -becslés tűnik a legalkalmasabbnak (Cameron–Trivedi, 2009). A *fixhatás*¹⁷ és a *véletlenhatás-becslés*¹⁸ együtthatóit összehasonlító Hausman-teszt szerint a véletlenhatás mellett, hogy hatásosabb, konzisztens becslést is ad.¹⁹ Következésképp, nem csak a változó időbeli változásának hatását tudjuk mérni (*within effect*), hanem a keresztmetszeti hatásokat is (*between effect*). A 2. táblázat a modelljeink eredményeit foglalja össze.²⁰

A 2. táblázatból kitűnik, hogy az egyéni választókerületi jelöltek perszonalizáltabb kampányt folytatnak, mint azok, akiket kizárólag pártlistán jelölt a pártjuk. Minden egyéb változatlanlansága mellett, az EVK-jelöltek átlagosan 2,7 ponttal kerülnek közelebb a teljesen perszonalizált kampányhoz. Emellett azok, akik a választások idején valamilyen helyi pozíciót töltöttek be, szintén perszonalizáltabb kampányokat folytattak azokhoz képest, akiknek nem volt érdekeltségük a helyi politikában. Az sem lényegtelen, hogy a jelöltek milyen pozícióból vágtak neki a kampánynak: az EVK-inkumbensek nagyobb részben építettek személyes imázsukra, mint a kihívóik. A párthovatartozást figyelembe véve, a Fidesz–KDNP jelöltjeihez képest csak az MSZP jelöltjei fókuszáltak jobban a saját személyükre. Az LMP jelöltjei szignifikánsan pártközpontúbbak voltak a Fidesz–KDNP jelöltjeinél. A Jobbik és a Fidesz–KDNP között nincs statisztikailag szignifikáns különbség a kampányperszonalizációt tekintve. Az együtthatók értelmezése azonban óvatosságot kíván. Míg 2010-ben a szocialista jelöltek csak a saját pártjuk színeiben indultak, addig 2014-ben az Összefogás (később Kormányváltás) ernyője alatt mérettettek meg. Ebből következően a párthovatartozás hatása a modellben legjobb esetben is csak tentatív lehet. Hogy tisztább képet kapjunk a párt hatásáról, a keresztmetszeti hatásokra koncentrálna lefuttattuk a modelleket külön a két választásra (ld. 1. mellék-

let). Az eredmények nagyon hasonlóak: az MSZP és az Összefogás a Fidesz–KDNP-hez képest jelöltcentrikusabb kampányokat folytatnak, míg az LMP mindkét évben pártközpontúbb volt a kormánypártoknál. A jelöltállítás centralizáltsága minden modellspecifikációban szignifikáns hatással van a perszonalizációra. A pártvezetés jelöltállításban játszott szerepéről alkotott elképzelések jelentősen befolyásolják a jelöltek kampánystratégiáit. Azok a válaszadók, akik a kiválasztási procedúrát központosítottnak érzékelték, pártközpontúbb kampányt folytattak.

2. táblázat. A kampányperszonalizációt magyarázó véletlenhatás GLS-modellek

	1. modell
<i>Változók</i>	<i>B (std. hiba)</i>
Választás: 2014	-0,65 (0,21)***
EVK-jelölt	2,70 (0,47)***
EVK-inkumbens	0,67 (0,29)**
Helyi politikai pozíció	0,51 (0,23)**
Országos pártvezető	-,62 (0,36)
Ideológiai távolság	0,04 (0,08)
MSZP ^a	1,36 (0,41)***
Jobbik ^a	-0,39 (0,30)
LMP ^a	-1,65 (0,32)***
Összefogás ^a	-0,12 (0,58)
Centralizált jelöltszelekció	-0,59 (0,21)***
Többes jelölés	-0,63 (0,48)
Konstans	3,02 (0,30)***
N	610
Wald χ^2	350,67
Overall R ²	0,32

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$

Zárójelben a robosztus és jelötenként klaszterezett standard hibák.

Függő változó: 0 = pártközpontú kampány, 10 = jelöltközpontú kampány

^a Kontrollcsoport: Fidesz–KDNP

Ami az idő hatását (*Választás*) illeti a modellben, az eredmények némiképp zavarba ejtőek. 2010-ről 2014-re, a függő változó értéke 0,65 egységnyivel mozgott el a pártközpontú végpont irányába. Ha minden változó értékét ott rögzítjük, ahol a legnagyobb jelöltközpontúságot feltételezünk,²¹ a kampányperszonalizációt mérő változó 7,65-öt vesz fel 2014-ben, míg 8,3-at 2010-ben. Annak ellenére, hogy abszolút értékben ez a változás nem tekinthető jelentősnek, ennek az eredménynek különös figyelmet kell szentelnünk. A szakirodalomra alapozva ugyanis amellyel érveltünk, hogy az intézményi változások nyomán növekedni fog a perszonalizáció szerepe a kampányokban. A kérdés

tehát továbbra is nyitott: miért váltak pártközpontúbbá a kampányok annak ellenére, hogy a szabályok a jelöltközpontúságot jutalmazták? Erre a kérdésre két lehetséges válaszunk van. Vagy a választási szabályoknak van gyökeresen más hatásuk a magyar kontextusban, mint ami a nemzetközi tapasztalatokból tükröződik, vagy a jelöltek nem voltak kellően érzékenyek a változásokra, és más tényezők befolyásolták a perszonalizáció szintjét. Az előbbi lehetőséget tekintve, a 2. táblázat modelljének tanúsága szerint a többségi ág léte valóban befolyásolja a kampánystratégiákat. Továbbá, az EVK-jelöltség hatása 2010-ről 2014-re jelentősen növekedett (ld. 1. melléklet). Míg 2010-ben az egyéni jelöltek 2,33 ponttal jelöltközpontúbbak voltak, mint a listás jelöltek, addig a két csoport közötti különbség 2014-re 3,88-ra nőtt. Ez arra enged következtetni, hogy az a tény, hogy valaki egyéni jelölt vagy sem, jobban befolyásolja a kampányperszonalizációt 2014-ben, mint 2010-ben.²² A választási szabályok tehát nyilvánvalóan számítanak a magyar kontextusban is. Ebből következően megalapozottabb volna amellet érvelnünk, hogy figyelembe kell vennünk olyan, nem operacionalizálható politikai tényezőket, amelyek felülírják az intézményi változások hatását, és amelyek következtében nőtt a pártközpontúság. Ahhoz, hogy értelmezni tudjuk az idő hatását a modelljeinkben, és megismerkedjünk azzal a kontextussal, amelyben a jelöltek döntést hoztak a kampányaikról, félig strukturált interjúkat készítettünk kilenc kampányszakértővel és elemzővel.²³ A következő részben amellet érvelünk, hogy a kampányperszonalizáció változása a politikai kontextusban bekövetkező változásokból ered.

Interjúk

Az interjúkat 2015 januárjában és februárjában készítettük. Az interjúalanyokat a választási kampány területén szerzett korábbi tapasztalataik és szakértelmük alapján választottuk ki. Az interjúk átlagosan 40 percig tartottak, és két fő témát jártak körbe. Az első rész az EVK-jelöltek kampánystratégiáit meghatározó főbb szempontokat igyekezett azonosítani. Ennek folyamán először is a jelöltállítási és kampánytervezési folyamat centralizáltságáról kérdeztük a résztvevőket. A második részben elsősorban arra összpontosítottunk, hogy hogyan változott a pártok viszonya a perszonalizációhoz az előző választáshoz képest. Az interjúk alapján három tágabb témát azonosítottunk, amelyek befolyásolhatták a perszonalizáció szintjét.²⁴

Először is, az interjúk megerősítették, hogy az összes párt kampányát a pártok központi szereplői irányították. Néhány esetben, a pártközpont egyedileg bírálta el az egyes jelöltek kampánystratégiáit és annak fényében hoztak döntést róluk, hogy azok mennyire voltak összeegyeztethetőek a párt központi kampánystratégiájával. A szakértők között egyetértés volt abban, hogy a jelöltek többsége a párt kampányközpontjának a segítségét kérte. Néhány kis pártra jellemző volt, hogy az egyéni jelöltek az állam által nekik nyújtott költ-

ségvetési támogatásról a pártjuk javára úgy mondtak le, hogy azért cserébe a pártközpont rendelkezésükre bocsátott bizonyos szolgáltatásokat (pl. szórólapok nyomtatása, vagy automatizált telefonhívások). Az interjúalanyok szerint ennek fő okai az idő szűkössége, a pártvezetőségbe vetett bizalom és a költséghatékonyság voltak. Továbbá a forráshiánnyal küzdő pártok úgy döntöttek, hogy az egyéni jelöltek helyett, inkább a központi kampányra helyezik a hangsúlyt.²⁵

Másodszor, a választási rendszer két fordulóról egy fordulóra történő változtatása 2014-ben a lehetséges koalíciós partnereket egy ismeretlen területre vezette. Korábban a pártoknak nem feltétlenül kellett megegyezniük egymással a választás előtt, hogy ki kinek a javára lép vissza. Az első forduló tehát a pártokról, a második a koalíciókról szólt. Az új szabályok következtében a koalíciós stratégiákat azonban már a választások előtt ki kell alakítani, s ez – a korábbiakkal ellentétben – érinti már a jelöltállítási folyamatot is. Az elhúzódo koalíciós tárgyalások a széttöredezett baloldalon erősen befolyásolták a jelöltjeik lehetőségeit abban, hogy milyen mértékben tudnak jelöltközpontú stratégiákat kialakítani. Az Összefogás a jelöltek listáját 2014. február elején véglegesítette, miközben a választási törvény szerint március 3-a volt a jelöltállítás végső határideje. Ezzel szemben más pártoknak a jelöltlistája már legalább hat hónappal a választás előtt végleges volt. A koalíciós kényszer egyéb nehézségeket is okozott a pártok számára. A tárgyalások során a hangsúly a jelöltek kiválasztásáról a választókerületek egymás közötti elosztására került. Az egyes pártoknak korlátozott befolyásuk volt afelett, hogy azokat a választókerületeket kapják meg, ahol erős helyi jelöltet tudnak állítani. Ennek eredményeképpen számos választókerületben kellett olyan jelölteket indítaniuk, akiknek nem volt korábban láthatóságuk helyi szinten.

Cikkünk szempontjából talán a legfontosabb, hogy az interjúk rávilágítottak azokra a jelöltszintű szakmai kvalitásokra, amelyek Magyarországon különösen nagy hatással vannak a perszonalizációra: *választási tapasztalat, inkumbencia és helyi politikai háttér*. Az első szempont tekintetében elmondható, hogy a DK és a Jobbik esetében nagy szabadságot kaptak azok a jelöltek, akik jelentős tapasztalattal rendelkeztek a helyi szintű kampányolásban. Más pártok a jelöltjeik relatív tapasztalatlanságát a pártközpontú kampánnyal igyekeztek ellensúlyozni, amely során az egyéni jelöltek kampányait is központilag irányították. Ennek fényében ki lehet jelenteni, hogy a jelöltek korlátozott tapasztalata pártközpontú kampányt eredményezett, míg a jelentős tapasztalat a perszonalizáltabb kampánynak kedvez.

Emellett, az interjúalanyok megerősítették azt a feltevésünket, hogy általánosságban az inkumbencia pozitív hatással van a perszonalizációra, vagyis hogy az EVK-inkumbensek és kihívójuk rendszerint eltérő stratégiákat követnek a kampányaikban. A szakértők egyetértettek abban, hogy az inkumbens jelölteknek nagyobb hangsúlyt kell fektetniük kampányaikban a helyi sajátos-

ságokra és a személyes tulajdonságaikra, mert ezekkel növelhetik a személynek szóló szavazataikat. A 1. melléklet eredményei megerősítik azt a feltételezést, miszerint 2014-ben az inkumbens pozíció szignifikánsan nagyobb perszonalizációhoz vezet. Az interjúk alapján azonban az is kiderül, hogy a Fidesz, hiába volt az egyéni választókerületi jelöltjeik többsége egyben EVK-inkumbens, csak mérsékelten használta ki az inkumbencia kampányértékét. Az *EVK-inkumbens* változó statisztikailag releváns hatása a fentiekkel együtt arra utal, hogy az inkumbencia még akkor is megjelenik a jelöltek percepcióiban, ha a pártok nem építenek rá tudatosan stratégiát.

A szakértők azt is megerősítették, hogy azok a jelöltek, akik a választások idején helyi politikai pozíciót töltöttek be, valóban eltértek a párt központi kampányától és jobban összpontosítottak a saját kampányukra, mint azok a jelöltek, akik a választások idején nem vettek részt a helyi szintű politikában. Ennek az eredménynek a fontosságát hiba lenne alábecsülni tekintettel az új összeférhetetlenségi szabályokra, amelyek megszüntették a többes politikai tisztségviselést (vagy mandátumhalmozást). Különösen azért, mert sok helyi politikai pozíciót betöltő képviselőjelölt – aki 2010-ben perszonalizáltabb kampányt folytatott – döntött úgy 2014-ben, hogy a helyi (önkormányzati) választásokon indul a parlamenti helyett. Emellett azok a korábbi parlamenti képviselők és jelöltek, aki helyi politikai pozíciót birtokoltak, és nyilvánvaló volt, hogy számukra a helyi pozíciójuk megtartása a cél, nem az egyéni választókerületekben, hanem a listán kaptak jelölést. Ennélfogva 2014-ben a helyi tisztséget birtokló jelölteknek gyengébb kapcsolata volt a helyi szinttel, mint társaiknak 2010-ben. A perszonalizált kampány folytatására hajlandó és képes jelöltek elvesztése tehát tovább erősíti a pártközpontúságot. A helyi politikai pozíció esetében így felmerül a politikai kontextusnak a problémája, ami miatt a *Helyi politikai pozíció* változó hatása 2010-ről 2014-re megváltozik.

Kiegészítő számítások

Az interjúk számos olyan tényezőt kiemeltek, amelyeket a survey adatok elemzése alapján mi is lényegesnek találtunk. Ilyen például az inkumbencia vagy a helyi politikai pozíciók hatása a kampányperszonalizációra. A beszélgetések azonban ezeket a korábban megfigyelt változókat eltérő kontextusba is helyezték. Magyarán felvetették azt, hogy valaki például inkumbens volt a választás időpontjában, máshogy hathat 2014-ben, mint 2010-ben. Az interjúk alapján arra következtettünk, hogy ez különösen igaz lehet a helyi politikai háttér tekintetében.

A 3. táblázatban feltüntetett modellek (2., 3. és 4. modellek) segítségével a három – az interjúalanyok által – kiemelt változó (*EVK-inkumbens*, *Helyi politikai pozíció* és *EVK választási tapasztalat*²⁶) esetében megvizsgáltuk a választási évvel vett interakciós hatásokat is. Azt látjuk, hogy az interakciós tag egyik esetben sem szignifikáns 5%-os szignifikancia szinten. Mindez azt jelenti,

hogy 2010-ről 2014-re nem változott e három változó hatása. Tehát 2014-ben éppen annyira befolyásolták a kampányperszonalizációt, mint 2010-ben. Érdekes azonban egy pillantást vetni a választási év és a helyi politikai háttér interakciójára (3. modell). Azon túl, hogy 10%-os szignifikancia szinten szignifikánsnak tekinthető a hatás, a *Választás* változó negatív hatása ennél a modellspecifikációnál a legkisebb. Vagyis úgy tűnik, hogy a két választás közötti perszonalizációban bekövetkező változásokat az okozza, hogy valamelyest megváltozott a helyi politikai pozíció hatása 2010-ről 2014-re. Az interakciós tag előjele azt erősíti meg, hogy 2010-hez képest 2014-ben kevésbé volt fontos a helyi politikai háttér a kampányperszonalizáció szempontjából,²⁷ ami egybevág az interjúk alapján levont következtetéseinkkel.

3. táblázat. A kampányperszonalizációt magyarázó véletlenhatás GLS modellek

	2. modell	3. modell	4. modell
<i>Változók</i>	<i>B (std. hiba)</i>	<i>B (std. hiba)</i>	<i>B (std. hiba)</i>
Választás: 2014	-0,73 (0,23)***	-0,45 (0,24)*	-0,73 (0,24)***
EVK-jelölt	2,71 (0,47)***	2,62 (0,48)***	2,70 (0,47)***
EVK-inkumbens	0,51 (0,36)	0,81 (0,30)***	
Helyi politikai pozíció	0,51 (0,23)**	0,82 (0,31)***	0,49 (0,23)**
EVK választási tapasztalat			0,18 (0,12)
EVK-inkumbens* Választás: 2014	0,42 (0,46)		
Helyi politikai pozíció* Választás: 2014		- 0,73 (0,42)*	
EVK választási tapasztalat * Választás: 2014			0,17 (0,17)
Kontroll változók			
Konstans	3,03 (0,31)***	2,83 (0,33)***	3,03 (0,30)***
N	610	610	610
Wald χ^2	355,06	355,19	360,06
Overall R ²	0,32	0,32	0,32

*** p<0,01, **p<0,05, *p<0,1

Zárójelben a robusztus és jelötenként klaszterezett standard hibák.

Függő változó: 0 = pártközpontú kampány, 10 = jelöltközpontú kampány

A kontroll változók megegyeznek a 2. táblázatban található változókkal.

^a Kontrollcsoport: Fidesz–KDNP

KONKLÚZIÓ

A cikkünk célja annak a vizsgálatára volt, hogy a magyar választási rendszer legutóbbi módosításai hogyan változtatták meg a személynek szóló szavazatok növelésére irányuló képviselőjelölti stratégiákat. Tekintettel a többségi ág

megnövekedett szerepére, a szakirodalommal összhangban azt vártuk, hogy a választási szabályokban történt változások pozitív hatást gyakorolnak a kampányperszonalizációra. Az elemzés során először a *Comparative Candidates Survey* két egymást követő hullámának adatait felhasználva – igyekeztük megragadni a kampányperszonalizációban 2010 és 2014 között megfigyelhető változásokat. Másodsor, a szakértőkkel készített interjúk sikeresnek bizonyultak abban, hogy fényt derítsünk a perszonalizáció mögött meghúzódó egyéb mozgatórugókra és ezek függvényében tovább pontosítsuk statisztikai eredményeinket.

Az empirikus bizonyítékok nem teljesen feleltek meg a kezdeti várakozásainknak: nyilvánvalóvá vált, hogy a perszonalizáció átlagos szintje csökkent a két választás között. Az interjúk rámutattak arra, hogy a jelöltek és a pártok számos belső politikai tényező miatt folytattak pártközpontú kampányt. Először is, minden párt a korlátozott erőforrások és a költséghatékonyság miatt fogadott el centralizáltabb kampánystratégiát. Másodsor, a töredezett baloldalnak azzal is meg kellett küzdenie, hogy tárgyalások során kompromisszumra jusson a jelöltállítás és a választókerületek egymás közötti elosztásának terén. Az idő hiánya pedig nem tette lehetővé a jelöltjeik számára, hogy jelöltközpontú kampánystratégiákat alakítsanak ki. Ehhez járult hozzá továbbá a központi kampánytámogatás késlekedése, ami az összes párt esetén csökkentette a perszonalizált kampányok megszervezésére fordítható időt.

Harmadsor, az interjúk is kiemelték a jelölt egyéni kvalitásainak fontosságát a perszonalizációra. Azok a pártok (DK és Jobbik), amelyek olyan jelölteket tudhattak soraikban, akiknek volt megfelelő helyi vagy korábbi kampánytapasztalata, nagy szabadságot hagytak perszonalizált kampány folytatására, ellentétben azokkal a pártokkal, amelyek nem támaszkodhattak a jelöltjeik tapasztalatára. Emellett mind az interjúk mind a kvantitatív elemzésünk rávilágított arra, hogy az inkumbencia pozitív hatással van a kampányperszonalizációra, még abban az esetben is, amikor a pártok nem építenek rá tudatos stratégiát. Továbbá azt is láthatjuk, hogy a választási tapasztalat, az inkumbencia és a helyi politikai háttér nem csak egymással függnek össze szorosan, hanem a perszonalizációra való hatásukat erőteljesen befolyásolja az adott politikai kontextus is. A kiegészítő számításaink pedig arra az új tényre hívják fel a figyelmet, hogy a helyi politikai pozíció birtoklásának a hatása 2014-re megváltozott. Tehát 2014-re feltehetően a többes tisztségviselés megszüntetése miatt a helyi politikai háttér kevésbé befolyásolja a perszonalizáció szintjét.

Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a választási rendszerben történt változás tényleges hatása még nem teljesen ismert: a jelöltek és a pártok csak most kezdenek beletanulni a folyamatba és az, hogy a valóságban hogyan alkalmazkodnak az új szabályokhoz az egy jövőbeli kutatás kérdése. Az interjú-

alanyokkal folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy nagyrészt egyetértenek velünk abban, hogy a többségi ág súlyának növekedése elméletileg a kampányperszonalizáció növekedéséhez kellett volna, hogy vezessen. A jövőre vonatkozó várakozásunk tehát az, hogy a perszonalizáció mértéke a következő választások alkalmával a 2014-es szint felett fog stabilizálódni. Látnunk kell azonban, hogy ezt a folyamatot három dolog erősen gyengítheti. Egyrészt, a polgármesteri összeférhetetlenség szabálya következtében várható, hogy „kikopnak” a jelöltek közül a helyi politikusok. Ezen jelöltek eltűnésével feltehetően a kampányperszonalizáció is csökkenő tendenciát mutat majd. A perszonalizáció még inkább a helyi választások szintjére toódik. Másrészt, az egyre erősödő politikai polarizáció (Körösényi, 2013) miatt arra számíthatunk, hogy a pártok közötti különbségek felértékelődnek a jelöltek közötti különbségekhez képest, ami szintén a pártközpontú kampányok erősödését jelentheti. Harmadrészt pedig, a választókerületek méretének növekedésével csökkenhet a jelöltek láthatósága, ami a perszonalizációra is csökkentő hatást gyakorolhat.

MELLÉKLETEK

1. melléklet. A kampányperszonalizációt választásonként magyarázó OLS-modellek

	2010	2014
<i>Változók</i>	<i>B (std. hiba)</i>	<i>B (std. hiba)</i>
EVK-jelölt ^a	2,33 (0,57)***	3,88 (0,91)***
Területi listás jelölt ^a	0,52 (0,70)	
EVK-inkumbens	0,60 (0,37)	1,19 (0,60)**
Helyi politikai pozíció	0,74 (0,32)**	0,04 (0,35)
Országos pártvezető	-0,80 (0,51)	-0,12 (0,53)
Ideológiai távolság	0,09 (0,12)	-0,02 (0,13)
MSZP ^b	1,41 (0,43)***	
Összefogás ^b		1,40 (0,62)**
Jobbik ^b	-0,33 (0,39)	0,04 (0,56)
LMP ^b	-1,61 (0,40)***	-1,39 (0,65)**
Centralizált jelöltszelekció	-0,71 (0,28)**	-0,28 (0,29)
Többes jelölés	-0,55 (0,62)	-1,36 (0,88)
Konstans	2,65 (0,77)***	1,65 (0,52)***
N	380	228
Kiigazított R ²	0,28	0,37

*** p<0,01, **p<0,05, *p<0,1

Az értékek lineáris regressziós együtthatók. Zárójelben a robusztus standard hibák.

Függő változó: 0 = pártközpontú kampány, 10 = jelöltközpontú kampány

^a Kontrollcsoport: Országos listás jelöltek

^b Kontrollcsoport: Fidesz-KDNP

2. melléklet. Az elemzésben szereplő változók

Változó	Kódolás	Elemszám (százalék) 2010-ben	Elemszám (százalék) 2014-ben	Elemszám (százalék) a teljes mintában	Átlag (szórás) 2010-ben (2,81)	Átlag (szórás) 2014-ben (2,58)	Átlag (szórás) a teljes mintában 4,00 (2,73)
Kampány- perszonalizáció	Mi volt a kampánya elsődleges célja? Kér- jük, használja az alábbi skálát, ahol a „0” jelentése a „a lehető legtöbb figyelmet irá- nyítani pártomra”, és a „10” jelentése „a lehető legtöbb figyelmet irányítani ma- gamra, mint jelöltre”.						
Választás	0 = 2010 1 = 2014	381 (100)		381 (62,5)		3,68 (2,58)	4,00 (2,73)
EVK-jelölt	0 = Csak pártlistán jelölték 1 = EVK-jelölt	114 (29,9)	229 (100)	117 (29)	166 (72,5)		
Többes jelölés	0 = Egy választási ágon indult 1 = Több választási ágon indult	97 (25,5)	73 (31,9)	170 (27,9)			
Helyi politikai pozíció	0 = Nincs helyi politikai pozíciója 1 = Polgármester vagy helyi önkormányzati képviselő	284 (74,5)	156 (68,1)	440 (72,1)			
Országos pártvezető	0 = Nem országos pártvezető 1 = Országos pártvezető	265 (69,6)	166 (72,5)	431 (70,6)			
EVK- inkumbens	0 = Nem EVK- inkumbens 1 = EVK- inkumbens	116 (30,4)	63 (27,5)	179 (29,4)			
		356 (93,4)	201 (87,8)	557 (91,3)			
		25 (6,6)	28 (12,2)	53 (8,7)			
		336 (88,2)	192 (83,8)	528 (86,6)			
		45 (11,8)	37 (16,2)	82 (13,4)			

Változó	Kódolás	Elemszám (százalék) 2010-ben	Elemszám (százalék) 2014-ben	Elemszám (százalék) a teljes mintában	Átlag (szórás) 2010-ben	Átlag (szórás) 2014-ben	Átlag (szórás) a teljes mintában
Ideológiai távolság	Az abszolút távolság a jelölt és a párt bal-jobb skálán elfoglalt pozíciója között (0–10 skála)						
Fidesz–KDNP	0 = Más párt jelöltje	226 (59,3)	174 (76)	400 (65,6)			
	1 = Fidesz–KDNP-jelölt	155 (40,7)	55 (24)	210 (34,4)			
MSZP	0 = Más párt jelöltje	331 (86,9)		331 (86,9)			
	1 = MSZP-jelölt	50 (13,1)		50 (13,1)			
Összefogás	0 = Más párt jelöltje		161 (70,3)	161 (70,3)			
	1 = az Összefogás jelöltje		68 (29,7)	68 (29,7)			
LMP	0 = Más párt jelöltje	312(81,9)	183 (79,9)	495 (81,1)			
	1 = LMP-jelölt	69 (18,1)	46 (20,1)	115 (18,9)			
Jobbik	0 = Más párt jelöltje	275 (72,2)	170 (74,2)	445 (72,9)			
	1 = Jobbik-jelölt	106 (27,8)	59 (25,8)	165 (27,1)			
Centralizált jelöltszelekció	0 = De-centralizált jelöltszelekció	226 (59,3)	95 (41,5)	321 (52,6)			
	1 = A jelölésről az országos pártvezetés dönt	155 (40,7)	134 (58,5)	289 (47,4)			
EVK válasz- tási tapasztalat	Hány választáson indult EVK-jelöltként 1998 és 2010 valamint 1998 és 2014 között?				0,55 (0,98)	0,72 (1,00)	0,61 (0,99)

JEGYZETEK

- ¹ A szavazólap szerkezetével és a körzeti magnitúdó hatásával foglalkozó kutatásokhoz lásd Curtice és Shively (2009), Gallagher és Holliday (2003), Heitshusen et al. (2005), Morgenstern és Swindle (2005), Carey és Shugart (1995), valamint Shugart et al. (2005) munkáit.
- ² A jelöltállítás centralizáltsága alatt azt értjük, hogy a jelöltek kijelölése a szűkebb (országos) pártvezetés privilégiuma.
- ³ A jelöltállítás exkluzivitása alatt azt értjük, hogy pártok által lehatárolt azok köre, akik jelöltté válhatnak, így a jelöltség nem hozzáférhető mindenki számára.
- ⁴ Mindkét választáson, a Fidesz–KDNP nagy EVK-beli fölénye volt várható. Mindkét választás esetében köztudott volt, hogy a jelölteket az országos pártvezetők egy szűk csoportja választotta ki.
- ⁵ A párton belüli verseny növeli a personalizációt, hiszen az egyes jelölteknek nem csak a párttól, de a párt többi jelöltjétől is meg kell különböztetniük magukat (Carey–Shugart, 1995; Curtice–Shively, 2009; Gallagher–Holliday, 2003).
- ⁶ Zártnak nevezzük azokat a pártlistákat, amelyeknél a választók nem befolyásolhatják a jelöltek végső sorrendjét.
- ⁷ Az *Electoral Control in Eastern Europe* című projekt adatai alapján, 1990 és 2010 között az egyéni választókerületben sikertelen jelöltek nagyobb részét választották meg területi listán, mint az országoson. Az is megfigyelhető továbbá, hogy a listák hosszát is figyelembe véve (relatív listapozíció), az egyéni választókerületi képviselőjelöltek átlagosan magasabb pozíciókat foglaltak el a területi listákon, mint az országoson. Ezen kívül, minden választás esetében a relatív listapozíciók (területi és országos) átlaga szignifikánsan magasabb volt az egyéni jelöltek esetében, mint a listás jelölteknél. Az egyéni és listás jelöltek közötti különbség azonban a területi listák esetében jóval nagyobb, mint az országos listákon. Tehát míg a területi listákon rendre előkelőbb pozíciókat foglaltak el az egyéni jelöltek (a lista hosszát is figyelembe véve), addig az országos listán ez a kapcsolat sokkal gyengébb (az Eta mutató átlagos értéke a területi lista esetében 0,58, az országos listáknál 0,17).
- ⁸ A két vizsgált választás esetében világosak voltak az erőviszonyok, így a választás előtt be lehetett azonosítani a várható győzteseket és veszteseket. A Fidesz–KDNP nagy arányú egyéni választókerületi sikeréhez nem fért kétség. A választás előtt a pártok tisztában lehettek azzal, hogy esélyesként vágnak-e neki az EVK-beli versenynek, és mint szavazatmaximalizáló aktorok, ennek megfelelően alakíthatták ki kampánystratégiáikat.
- ⁹ Itt felhívjuk a figyelmet arra, hogy csak azokkal a válaszadókkal foglalkozunk, akik a tanulmányban használt kulcskérdésekre érvényes válaszokat adtak. A teljes mintanagyság a két adatfelvételnél 421 és 311 volt.
- ¹⁰ 2010-ben 2584 jelölt szállt versenybe 386 képviselői helyért, míg 2014-ben a jelöltek száma 3348 volt 199 helyre.
- ¹¹ Nincs okunk feltételezni, hogy a nem válaszolás nem véletlenszerű a sikertelen jelöltek csoportjában.
- ¹² Mi volt a kampánya elsődleges célja? Kérjük, használja az alábbi skálát, ahol a „0” jelentése a „a lehető legtöbb figyelmet irányítani pártomra”, és a „10” jelentése „a lehető legtöbb figyelmet irányítani magamra, mint jelöltre”

- ¹³ A legfontosabb ezek közül az, hogy mindkét választáson nagyarányú Fidesz–KDNP győzelmet valószínűsítettek a választások előtt.
- ¹⁴ A modellezés fázisában számos más magyarázó változót is figyelembe vettünk: úgymint a jelöltek listán elfoglalt helye vagy a Budapest–vidék különbség. A hatások nem szignifikánsak, és a modellben való szerepeltetésük nem változtatja lényegesen a többi változó együttthatóját.
- ¹⁵ Inkumbenseknek tekintjük azokat a jelölteket, akik a választási kampány idején egyéni választókerületi képviselők voltak.
- ¹⁶ A prezidencializáció irodalma alapján (Poguntke–Webb, 2005), a miniszterelnök-jelölt esetében a perszonalizációnak egy magasabb foka várható.
- ¹⁷ A fixhatás azt mutatná meg, hogy egy jelölt tulajdonságaiban a két választás között bekövetkező változás hogyan befolyásolja a kampányperszonalizációt ezen jelölt esetében. Ezt hívja a szakirodalom *within effect*nek, mert itt az „egy jelöltön belül” két időpont között bekövetkező változások hatására vagyunk kíváncsiak. Pl. hogyan hat az adott jelölt kampányára az, hogy 2010-ben nem töltött be polgármesteri pozíciót a választások idején, míg 2014-ben igen.
- ¹⁸ A véletlenhatás az egyénekre jellemző fixhatáson kívül a keresztmetszeti hatásokat is figyelembe veszi. Tehát itt már azt is tudni fogjuk, hogy – az előző példánál maradva – a polgármesterek 2010-ben és 2014-ben perszonalizáltabb kampányokat folytattak-e azokhoz a jelöltekhez képest, akik nem voltak polgármesterek (*between effect*). Vagyis hogy a jelöltek közötti különbségeknek milyen hatása van a perszonalizációra.
- ¹⁹ $\chi^2 = 7,47$
- ²⁰ A tanulmány kvantitatív részének elkészítéséhez a Stata statisztikai programcsomag 12-es verzióját használtuk. A tanulmányunkhoz az alábbi parancsokat alkalmaztuk: `tsset; xtreg...; re; xtreg...; fe; hausman; margins; regress.`
- ²¹ Egyéni választókerületi jelölt, helyi politikai pozíciót tölt be a választáskor, nem pártvezető, EVK-inkumbens, átlagos ideológiai távolsággal rendelkezik a párttól, MSZP-jelölt, decentralizáltaknak érzékelt a jelöltszelekciót és csak egy választási ágon indult.
- ²² Mindezt az összevont paneladatokon csak 10%-os szignifikancia-szinten tudjuk igazolni. A *Választás és az EVK-jelölt* változók interakciójához tartozó együtttható pozitív előjelű (0,77; SE = 0,44; p = 0,08), és 10%-on szignifikáns.
- ²³ Az interjúalanyok anonimitásának biztosítása érdekében, neveiket és pozíciójukat nem tárhatjuk fel. Az alanyok egy kivétellel az egyes pártok (Fidesz–KDNP, MSZP, Jobbik, LMP, DK, Együtt 2014 és PM) belső szakértői. Egy interjúalanyunk külső szakértőként segítette az egyik párt választási kampányát.
- ²⁴ Az interjúk feltárták a parlament csökkenő létszámának hatását és a pártvezető személyéhez köthető perszonalizáció és a jelöltperszonalizáció viszonyát is. Ezekről azonban a hely szűkössége miatt most nem írunk.
- ²⁵ A pártok az állami kampánytámogatáshoz csak a jelöltállítás feltételeinek teljesítése után férhetnek hozzá, vagyis lecsökkent a jelöltközpontú kampányra fordítható idő. Ez különösen kedvezőtlenül érintette a kisebb pártokat.
- ²⁶ Ezzel kapcsolatban úgy döntöttünk, hogy 1998-ig visszamenőleg vesszük csak figyelembe a választásokon való részvételt. Ennek oka, hogy a rendszerváltás utáni két választás esetében nem

gondoljuk azt, hogy már kialakulhattak azok a stratégiák és tapasztalatok, amelyeket a pártok hasznosnak tartanának 2010-ben és 2014-ben. Az *EVK-tapasztalat* változó hatását a kampányperszonalizációra külön modellben is megvizsgáltuk, amelyeket helyhiány miatt nem tudunk közölni. Az eredmények tanúsága szerint az egyéni választókerületi tapasztalat nincs hatással a kampány perszonalizáltságára.

²⁷ Hasonló eredményeket látunk a 1. mellékletben is, ahonnan kiderül, hogy 2010-ben a helyi politikai pozíció hatása szignifikáns pozitív hatást gyakorol a perszonalizációra, míg 2014-ben a hatás eltűnik.

IRODALOM

- André, A.–Freire, A.–Papp, Zs. (2014): 'Electoral Rules and Legislators' Personal Vote-Seeking. In: Sam Depauw–Kris Deschouwer (eds.): *Representing the people. A survey among members of statewide and substate parliaments*. Oxford, Oxford University Press, 87–109.
- Atmor, N.–Hazan, R. Y.–Rahat, G. (2011): Candidate selection. In: J. M. Colomer (ed.): *Personal representation. The neglected dimension of electoral systems*. Colchester, ECPR Press, 21–36.
- Cain, B.–Ferejohn, J.–Fiorina, M. P. (1987): *The personal vote: constituency service and electoral independence*. Harvard University Press.
- Cameron, A. C.–Trivedi, P. K. (2009): *Microeconometrics Using Stata*. 1. kiadás. College Station, Tex, Stata Press.
- Canache, D.,–Mondak, J. J.–Cabrera, E. (2000): Voters and the Personal Vote: A Counterfactual Simulation. *Political Research Quarterly*, 53(3), 663–676.
- Carey, J. M.–Shugart, M. S. (1995): Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas. *Electoral Studies*, 14(4), 417–439.
- Cross, W.–Young, L. (2014): Personalization of campaigns in an SMP system: The Canadian case. *Electoral Studies*, online megjelenés.
- Curtice, J.–Shively, P. (2009): Who represents us best? One member or many? In: Hans-Dieter Klingemann (ed.): *The Comparative Study of Electoral Systems*. Oxford, Oxford University Press.
- Dewogheraele, J.–Berton, R. M.–Navarro, J. (2008): 'Cumul de Mandats' in *Contemporary French Politics. An Empirical Study of the XIIe legislature of the Assemblée Nationale*. [online]. Letöltve innen: http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/12/79/06/PDF/_Cumul_des_Mandats_in_Contemporary_French_Politics.pdf
- Eder, N., Jenny, M.–Müller, W. C. (2014): Winning over voters or fighting party comrades? Personalized constituency campaigning in Austria. *Electoral Studies*, online megjelenés.
- Gaines, B. J. (1998): The Impersonal Vote? Constituency Service and Incumbency Advantage in British Elections, 1950–92. *Legislative Studies Quarterly*, 23 (2): 167–195.
- Gallagher, M.–Holliday, I. (2003): Electoral Systems, Representational Roles and Legislator Behaviour: Evidence from Hong Kong. *New Zealand Journal of Asian Studies*, 5 (1): 107–120.
- Gschwend, T.–Zittel, T. (2014): Do constituency candidates matter in German Federal Elections? The personal vote as an interactive process. *Electoral Studies*, online megjelenés.

- Heitshusen, V.–Young, G.–Wood, D. M. (2005): Electoral Context and MP Constituency Focus in Australia, Canada, Ireland, New Zealand, and the United Kingdom. *American Journal of Political Science*, 49 (1): 32–45.
- Herrera, R.–Yawn, M. (1999): The Emergence of the Personal Vote. *The Journal of Politics*, 61 (1): 136–150.
- Jun, H.–W.–Hix, S. (2010): Electoral systems, political career paths and legislative behavior: evidence from South Korea's mixed-member system. *Japanese Journal of Political Science*, 11(2): 153–171.
- Körösenyi, A. (2013): Political polarization and its consequences on democratic accountability. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 4 (2): 3–30.
- Kriesi, H. (2012): Personalization of national election campaigns. *Party Politics*, 18 (6): 825–844.
- Lancaster, T. D. (1986): Electoral Structures and Pork Barrel Politics. *International Political Science Review*, 7 (1): 67–81.
- Lancaster, T. D.–Patterson, W. D. (1990): Comparative Pork Barrel Politics. *Comparative Political Studies*, 22 (4): 458–477.
- Mitchell, P. (2000): Voters and their representatives: Electoral institutions and delegation in parliamentary democracies. *European Journal of Political Research*, 37 (3): 335–351.
- Mondak, J. J. (1995): Competence, Integrity, and the Electoral Success of Congressional Incumbents. *The Journal of Politics*, 57 (4): 1043–1069.
- Morgenstern, S.–Swindle, S. M. (2005): Are Politics Local? *Comparative Political Studies*, 38 (2): 143–170.
- Navarro, J. (2009): *Multiple-Office Holders in France and in Germany: An Elite within the Elite?* Jena, SFB 580 Mitteilungen.
- Norris, P. (2000a): *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Cambridge–New York, Cambridge University Press.
- Norris, P. (2000b): The Twilight of Westminster? Electoral Reform and its Consequences. *Political Studies*, 49 (5): 877–900.
- Norris, P. (2004): *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Norton, P.–Wood, D. (1990): Constituency Service by Members of Parliament: Does It Contribute to a Personal Vote? *Parliamentary Affairs*, 43 (2): 196–208.
- Papp, Zs. (2015): Campaign–Personalization and Constituency Focus in a Mixed–Member Electoral System. The Case of Hungary. *World Political Science*, 11 (1): 75–95.
- Poguntke, T.–Webb, P. (2005): The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis. In: Thomas Poguntke–Paul Webb (eds.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford, Oxford University Press.
- Putnam, R. D. (1976): *The Comparative Studies of Political Elites*. Englewood Cliffs, Prentice–Hall.
- Scholl, E. L. (1986): The Electoral System and Constituency–Oriented Activity in the European Parliament. *International Studies Quarterly*, 30 (3): 315–332.
- Selb, P.–Lutz, G. (2014): Lone fighters: Intraparty competition, interparty competition, and candidates' vote seeking efforts in open–ballot PR elections. *Electoral Studies*, online megjelenés.

- Shugart, M. S.–Valdini, M. E.–Suominen, K. (2005): Looking for Locals: Voter Information Demands and Personal Vote-Earning Attributes of Legislators under Proportional Representation. *American Journal of Political Science*, 49 (2): 437–449.
- Shugart, M. S.–Wattenberg, M. P. (2001): Introduction: The Electoral Reform of the Twenty-First Century? In: M. S. Shugart–M. P. Wattenberg (eds.): *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?* Oxford, Oxford University Press.
- Swindle, S. M. (2002): The Supply and Demand of the Personal Vote Theoretical Considerations and Empirical Implications of Collective Electoral Incentives. *Party Politics*, 8 (3): 279–300.
- Tavits, M. (2010): Effect of Local Ties On Electoral Success and Parliamentary Behaviour The Case of Estonia. *Party Politics*, 16 (2): 215–235.
- Wahlke, J. C.–Eulau, H.–Buchanan, W.–Ferguson, L. C. (1962): *The Legislative System. Explorations in Legislative Behavior*. New York, Wiley.
- Zittel, T. (2012): Legislators and their representational roles: strategic choices or habits of the heart? In: Magnus Blomgren–Olivier Rozenberg (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. London, Routledge, ECPR, 101–121.
- Zittel, T. (2014): Constituency candidates in comparative perspective – How personalized are constituency campaigns, why, and does it matter? *Electoral Studies*, online megjelenés.
- Zittel, T.–Gschwend, T. (2008): Individualised Constituency Campaigns in Mixed-Member Electoral Systems: Candidates in the 2005 German Elections. *West European Politics*, 31 (5): 978–1003.